

Ifjú szörnyetegek

A modok és a rockerek megteremtése*

Stanley Cohen

[E tanulmány a modok és rockerek közötti 1964-es clactoni csetepaté „utóéletét” vizsgálja.]

Ezúttal a közönségnek több figyelmet fogok szentelni, mint a szereplőknek. Mielőtt azonban a közönség első reakcióit elemezném, fontosnak tartom a modok és a rockerek által előadott dráma helyszínét és díszleteit bemutatni. Az olyan fogalmakat, mint „a közönség”, „a színészek” vagy „a díszlet”, természetesen csak addig a pontig alkalmazhatjuk, ameddig a dramaturgiai párhuzam segíti, nem pedig akadályozza az értelmezést. A modok és rockerek csetepatéjének foratókönyve az újabb fellépéseken rendre módosult, követve a közönség és az általa megalkotott színtér természetének változásait. Az előadásoknak ugyanakkor voltak állandó elemei is. Érdemes tehát mindenekelőtt számba venni, hogy a mod- és rockerdráma sajátosságai mennyiben befolyásolták a színen ténylegesen megjelenő cselekményt.

A szociológusok ritkán folyamodnak ilyen jellegű dramaturgiai elemzéshez. Inkább olyan átfogó kategóriák felé fordítják figyelmüket, mint a bűncselekmény és a bűnözői szubkultúra, majd ezeket a jelenségeket nomotetikusan elemzik az általános törvényszerűségek és összefüggések feltárásának reményében. Az egyes események és helyszínek ideografikus leírását meghagyják az újságíróknak és a történészeknek. Ha mégis használják a szociológiában, az ilyen leírások csupán szemléltető jellegűek. Ez a bevett szociológiai kánon értelmében ugyan lehet megalapozott, de a tényleges gyakorlatban azt jelenti, hogy az információgyűjtés az átfogó kategóriák egyes konkrét megnyilvánulásairól nem elméletileg megalapozott kategóriák alapján történik. E megközelítés azt eredményezi, hogy a bandabűnözésről vagy a fiatalok által elkövetett kollektív erőszakról számtalan átfogó elmélet született, és összetett leírásokkal rendelkezünk a bandák személyközi folyamatairól is – kevés viszont a naturalista leírás. Nem vizsgálták, mit jelent például a gettóban vagy a lakótelepen felnőni, szabadtéri popkoncertre járni, vagy hogy milyen volt az ötvenes évek rock and roll-lázadásában részt venni.¹ A ga-

---

* Stanley Cohen (1972): *Folk Devils and Moral Panics. The Creation of Mods and Rockers* című könyvének 2. fejezete. London: MacGibbon & Kee.

¹ Erről a problémáról részletesebben szólok az ifjúságkutatás metodológiai kérdéseiről írott cikkemben (Cohen 1971).

lerikről vagy a feketék lázadásairól alkotott elméletek többsége másodkézből szerzett, vagy erősen részrehajló forrásból származó információkon alapul.

A mod-rocker eset díszletét egy sajátos angol szokás, a hosszú hétvégék tengerparti kirándulása² jelölte ki. Jól érzékelt a szituációs meghatározottság jelentőségét az az újságíró, aki így fogalmazott: „... talán nem túl nagy merészség a[z] [események] magyarázatát a tengerparti brit hétvége sajátosságaiban keresni” (Laurie 1965: 131). A helyszín nem sokat változott azóta a ’30-as évekbeli pünkösdsvasárnap óta, amit Graham Greene a *Brightoni sziklában* megörökített. [Hale három órája érkezett Brightonba]:

Nekidőlt a korlátnak a Palace mólónál, és arcát az emberáradat felé fordította, amely vég nélkül kigyózott előtte, mint valami összetekeredett drót – mind párokban mentek, józan és eltökélt vidámsággal. Zsúfolt vagonokban végigállták az utat a Victoria pályaudvartól Brightonig, itt majd sorokat kell végigvárni, hogy ebédelni tudjanak, aztán éjfélkor félálomban egyórás késéssel visszazötyögnek; szűk utcák, bezárt kocsmák várják őket, ahogy elcsigázottan ballagnak hazafelé. Iszonyatos erőfeszítéssel és iszonyatos türelemmel élvezetet sajtoltak ki ebből a hosszú napból: ezt a napsütést, a zenét, a kisautók berregését, a vigyorgó csontvázak közt száguldó szellemvasutat az Akvárium promenád alatt, a Brighton rock nyalókát, a papír matrózsapkákat (Greene: 1988: 10).

1965 pünkösdjén az említett Akvárium sétányon volt alkalmam elbeszélgetni két dél-londoni nyugdíjossal, akik a hosszú hétvégéiket már harminc éve rendszeresen Brightonban töltötték. Olyan szembeötlő változásokról beszéltek, mint hogy az emberek nem csak egy napra jönnek a tengerpartra, és láthatóan jobb módúak, kevesebb a busz és az ifjú házaspár („ők a Costa Braván vannak”), nagyobb a drágaság, és természetesen sokkal több fiatalal találkozik az ember. A fiatalok jelenléte szembetűnő. Az utcán rengeteg a robogó és a motor, a tengerparton mindenfelé napozó fiatalok láthatók, mások a part menti sziklákon tanyáznak. Fiatalokkal vannak tömve a vonatok, és stopposok szegélyezik a Londonból Brightonba tartó utakat. A két nyugdíjas szerint mindettől eltekintve Brighton jellege nem sokat változott. Nem említettek ugyanakkor egy pozitív fejleményt a Greene által megörökített időszakhoz képest: napjainkra nem sok maradt a húszas és harmincas évek bicskás bandáinak és löversenyecatáinak fenyegető hangulatából.

Az első, és a későbbiekre nézve meghatározó lefolyású mod-rocker csetepaté helyszíne nem Brighton, hanem az Anglia keleti partján található kisebb üdülőhely, Clacton volt. Clacton soha nem volt olyan gazdag és népszerű, mint Brighton, és már régóta szolgált gyülekezőhelyül az East End és London északkeleti külvárosainak vagányai számára, annak ellenére, hogy – a vele szomszédos Great Yarmouthhoz hasonlóan, amely a későbbiekben szintén helyszínéül szolgált a modok és rockerek csetepatéinak – nemigen kínált szórakozási és kikapcsolódási lehetőségeket ennek a korosztálynak.

1964-ben a húsvét az átlagnál rosszabb volt. Hideg és nedves volt az idő, ez volt az elmúlt nyolcvan év leghidegebb húsvétvasárnapja. A boltosok és az utcai árusok a pangó üzletmenet miatt bosszankodtak, a fiatalok unalom feletti bosszúságát pedig tetézték azok a híresztelések, hogy némely kávéházban és bárban nem szolgálják ki a hoz-

---

² Nagy-Britanniában az ún. „bank holiday weekend” olyan hétvége, amelyet egy hivatalos („banki”) szabadnap követ. A három rendszeresen visszatérő hosszú hétvége a húsvéti, a pünkösdi és az augusztusi (a ford.).

zájuk hasonlók. Egyes csoportok között kisebb járdai dulakodás tört ki, és néhány kő is elrepült. Itt indult meg a modok és a rockerek közötti komolyabb elhatárolódás, amely kezdetben csak az öltözködésben és az életstílusban nyilvánult meg. Ez ekkor még nem volt határozott, csak a későbbiekben merevedett meg. A motorosok és a robogósok a járgányokat túráztatva furikáztak az utcákon, betört néhány ablak, a parti kabinok közül párat megrongáltak, és egy fiú riasztópisztollyal a levegőbe lőtt. Az utcákra sereglő emberek nagy száma, a zaj, az általános idegesség, a rendőrök felkészületlensége és a rendőri jelenlét gyengesége együttesen kellemetlen, nyomasztó, sőt helyel-közzel fenyegető hangulattal itatta át a hétvégét. Modellünk értelmében ez a két nap volt a deviancia első megnyilvánulása, tehát a kiinduló esemény.

A természeti katasztrófákat rendszerint a szervezetlen reakció szakasza követi. Ezt váltja fel a leltár, amelynek során az érintettek számba veszik a történeteket és saját helyzetüket. Ebben a szakaszban a helyzet értelmezése híresztelések és bizonytalan megfigyelések alapján történik. Az aberfani csilleszerencsétlenséget követően például olyan híresztelések kaptak lábra, hogy a szerencsétlenség előtti éjjel látták a csillét mozogni, és a felelősök figyelmen kívül hagytak számtalan előjelet. Ezek a beszámolók képezték később az alapját a Nemzeti Széntanács elleni vádaknak, amelyek végül megtalálták a helyüket a közkeletű képzetek között. Így például a hanyagság okát a központi kormányzat walesi érdekekkel szembeni közönyének tulajdonították. A következő fejezetben az ilyen megrögzött véleményeket, attitűdöket és érdekeket fogom megvizsgálni.

Visszatérve a modokhoz és rockerekhez, a clactoni eset kapcsán azt szeretném bemutatni, miként ábrázolták és értelmezték a tömegkommunikációban a helyzetet a kezdetek kezdetén, lévén hogy az emberek többsége a deviáns történetekről és a katasztrófákról egyaránt a médian keresztül értesül. Az egyéni reakciók a már feldolgozott és kódolt képekből indulnak ki. A sajtóból származó hírek alapján az emberek felháborodnak és méltatlankodni kezdenek, elméleteket és terveket szőnek, beszédeket tartanak és leveleket írnak az újságok szerkesztőségeinek. A mod-rocker összezőrdülés médiabeli ábrázolása – a leltár felállítása – meghatározó jelentőséggel bír a reakció későbbi szakaszainak alakulására nézve.

A clactoni kiinduló eseményeket követő hétfőn az országos napilapok első helyen tudósítottak a történetekről (a *Times* kivételével, amely a híroldalon ötödikként hozta Clactont). A címek önmagukért beszéltek: „A rettegés napja – robogós bandák tevékenykedtek a hétvégén” (*Daily Telegraph*); „A fiatalok feldúlták a várost – 97 bőrkabátost letartóztattak” (*Daily Express*); „Dühöngő fiatalok szállták meg a tengerpartot – 97 letartóztatás történt” (*Daily Mirror*). Az újabb eseményekről kedden hasonló tudósítások mellett vezércikkek is születtek, és az újságok arról számoltak be, hogy a belügyminisztert vizsgálat kezdeményezésére és határozott cselekvésre szólították fel – hogy kik, arról a beszámolók természetesen hallgattak. Következő lépcsőben a témáról átfogó riportok jelentek meg, amelyekben a modokat és a rockereket is megszólaltatták. A közvetlen tudósítás átadta a helyét az indítékokra vonatkozó találgatásoknak, amelyek érdekében a tömeget „alkoholmámorban úszónak”, „közismerten részeges” és „rombolásra szilárdan eltökélt” társaságnak állították be. Az események leírását a helyi reakció, illetve a rendőrségi és a bírósági eljárás bemutatása követte. A későbbi események sajtóbeli megjelenése is hasonló lépcsőkben történt.

Az esemény a külföldi lapokban is széles körű visszhangra talált, elsősorban Amerikában, Kanadában, Ausztráliában, Dél-Afrikában és Európában. A *New York Times* és

a *New York Herald Tribune* pünkösöd után nagy fotókat hozott le, amelyek két verekedő lányt ábrázoltak. A belga lapok a fotókhoz ezt a feliratot fűzték: „West Side Story az angol tengerparton”.

A korai tudósítások megalapozottságáról szinte lehetetlen végleges ítéletet mondani. Tegyük fel – bár ez fizikai lehetetlenség –, hogy minden esetnek volt legalább egy megfigyelője: az interjúk valóságosságát ebben az esetben sem lennének képesek megítélni. Számtalanszor előfordul, hogy az interjú annyira sztereotipikus, hogy az ember „érzi” (részben legalábbis), újságírói kitalációról van szó, ez a megézés azonban még nem objektív bizonyíték. Ennek ellenére nagy vonalakban képet kaphatunk a torzulásokról, ha sorra vesszük a megfigyelt eseményeket, kikérdezzük a jelenlévőket és a hírek további lehetséges formálóit (a helyi újságírókat, fotósokat, a nyugagyak felvigyázóit stb.), s aprólékosan ellenőrizzük a beszámolók belső koherenciáját. A helyi sajtó átböngészése különösen sokatmondónak bizonyulhat. A lapokban a tudósítások nem csupán részletesebbek és pontosabbak, de elkerülik a kegyes torzításokat is. Nem állítják például: „a tengerpart közelében minden diszkót szétverték”, ha minden helyi lakos jól tudja, hogy a partnál csak egyetlen táncklub található.

A kiinduló eseményekről a média által készített leltárt az alábbiakban a következő három szempont szerint fogjuk elemezni: (1) a túlzás és a torzítás; (2) a jövőre vonatkozó előrejelzések és (3) a szimbolizáció szempontjai szerint.

Túlzás és torzítás

A mod-rocker háborúság hanyatlásának idején egy újságíró bevallotta, a clactoni eset után néhány nappal a *Daily Mirror* ügyeletes szerkesztője bizalmas beszélgetésben úgy fogalmazott: az ügy „egy kicsit fel lett fújva” (Laurie 1965: 130). Az alábbiakban ennek mikéntjéről lesz szó.

A leltárkészítés során a leggyakrabban előforduló torzítás az események komolyságának eltúlzása – először is túlbecsülik a történetekben és a verekedésben részt vevők számát, valamint az erőszak és az okozott kár mértékét. Az ilyen torzítások legfőbb okát a bűnügyi tudósítások sajátos stílusában, illetve hangnemében kell keresnünk. Az ilyen jellegű tudósítások már címükben is a szenzációt keresik, melodráma illő szavakat használnak, és a hírértékkel rendelkező elemeket szándékosan felnagyítják. Nem idegen ezektől a hatásadás szavak és kifejezések használata sem. Amikor „zavargást”, „csatát”, „támadást”, „ostromot” emlegetnek, vagy „a rombolás orgiájáról”, „a város feldúlásáról”, „ordibáló tömegekről” beszélnek, a fosztogató csőcselék által megostromolt város képét villantják fel az olvasó előtt, ahonnan az ártatlan nyaralók fejvesztve menekülnek.

1964 pünkösdjén még a brightoni helyi lapok is „kiürült fövenyről” és „ordító tinédzserek” elől menekülni próbáló „idősebb turistákról” tudósítottak. Azok számára, akik a kérdéses napon nem tartózkodtak Brightonban, csak az újság további részeinek áttanulmányozásából derülhetett ki, hogy a kérdéses napon (május 18-án, hétfőn) a part azért volt üres, mert igen rossz volt az időjárás. Azok a turisták viszont, akik Brightonban tartózkodtak, éppen azért jöttek, hogy a mod-rocker csetepatét megnézzék. Tény, hogy voltak olyan verekedések is, amelyek valóban félelmet ébresztettek a jelenlévőkben (ilyen volt például az 1964. augusztusi hastingsi „csata”), de a kérdéses brightoni esetenél nyoma sem volt hasonlóknak. Az 1965-ös és ’66-os verekedéseknél fé-

lelemről még kevésbé beszélhetünk, az esetekről mégis rendre a szokványos módon tudósítottak – ugyanazokat a metaforákat, hangzatos címeket és kifejezéseket használva.

Az ilyen tudósítások hangulatát érzékelteti az alábbi cikkrészlet a *Daily Express* 1964. május 19-i számából: „Apa épp a nyugágyban szundikált, míg anya a gyerekekkel homokvárat épített a parton, amikor a '64-es fiatalok megjelentek és bevették Margate és Brighton partjait, hogy vérbe és erőszakba fojtsák a családi idillt.”

Az ilyen és ehhez hasonló túlzó hangnem persze nem csak a mod-rocker csetepatéről tudósító újságírók sajátja; a bűnügyi híreken kívül megjelenik a faji zavargásokról vagy a politikai jellegű tüntetésekről és más hasonló eseményekről felvett médialeltárakban is. Knopf „pisztoly a színpadon hatás”-nak nevezi azt a napjainkban nagyon is elfogadottá vált újságírói fogást, amikor bizonyos típusú híreket már a földalton árulkodó képekkel harangoznak be, a tudósítások mellett külön keretben kronológiát vezetnek az eseményekről stb. (Knopf 1970: 17–18). Ez a műfaj mára olyannyira elfogadottá vált, hogy a sajtó és az olvasók gyakorlatilag képtelenek az ilyen cikkekben használt szavak súlyának bárminemű mérlegelésére. Van-e róla fogalmuk, hogy mivel jár, ha egy várost „feldúlnak” vagy „megostromolnak”? Hány kirakatnak kell betörnie, hogy „a rombolás orgiájá”-ról kelljen beszélnünk? Mikor mondhatja teljes joggal az újságíró, hogy „vérbe és erőszakba fojtották a családi idillt”? Knopf a „zavargás” szó médiabeli használatát vizsgálva arra az eredményre jutott, hogy a kifejezést egymástól nagyságrendileg különböző események megnevezésére használják. Így jellemezték például egy 45 millió dolláros kárral, 43 halállal és 7 ezer letartóztatással végződő helyi összetűzést, de zavargásról beszéltek annak az esetnek a kapcsán is, amely során három ember betört egy kirakatot. „A fogalom folytonos médiabeli használata emocionálisan túlfűtött hangulatot eredményez, amely azzal a következménnyel jár, hogy a közönség minden eseményben »esetet« lát, minden esetben »támadást«, és minden támadásban »zavargást«” (Knopf 1970: 20).

A túlzások okait nem csak a nyelv helytelen használatában kell keresnünk. Az újságokban gyakoriak a megtévesztő szalagcímek, köztük nemritkán olyanok is, amelyeket a cikk esetleg meghazudtol. Előfordul például, hogy az erőszakról szóló címhez tartozó cikk éppenséggel arról tudósít: *nem történt* erőszak. Vannak aztán kifinomultabb, és gyakran tudat alatt működő újságírói trükkök. Ilyen például a többes szám használata tárgyak egy típusának megjelölésére – amikor a tudósításban az szerepel, hogy hajókat borítottak fel, miközben a valóságban csak egy hajó járt szerencsétlenül –, vagy az a haditudósítók körében is gyakorta alkalmazott eljárás, amikor ugyanarról az esetről kis módosítással kétszer számolnak be.

A torzítás egy másik fajtája, amikor a többnyire jóhiszeműen rekonstruált eseményeket az újabb értesülések meghazudtolják. A sajtónak a tömeghisztéria terjedésében játszott szerepéről készült felmérések rendszeresen beszámolnak arról, hogy az újságok hajlamosak a már megcáfolt történeteket is újra meg újra igazként megismételni (Jacobs 1965: 322). Jól példázza ezt az eljárást a 75 fontos csekk sztorija, ami a mod-rocker csetepaték leltárba vételénél újra meg újra felbukkant. A margate-i eset kapcsán széles nyilvánosságot kapott történet szerint az egyik fiú közölte a margate-i bírósággal, hogy a rá kirótt 75 fontos büntetést csekken kívánja befizetni. A történetnek ez a része még igaz is, utóbb azonban az is kiderült, hogy a fiú a mielőbbi szabadulás reményében csupán meg akarta játszani ezt a lehetőséget. Nemhogy 75 fontja nem volt, de bankszámlája sem, és életében nem töltött még ki csekket – mint azt három nappal később bevallotta. Az újságok – bár tudomásuk volt róla – a történethez ezt a részt már

nem tették hozzá. A 75 fontos csekk esetét négy évvel később egy bírói konferencián hallottam újra. Az előadó ezzel kívánta alátámasztani azt a képet, hogy a modok és a rockerek olyan jómódú fiatalok, akiknek a pénzbírság megfizetése „semmibe nem kerül”.

A 75 fontos csekk történetének van ténybeli alapja, csupán valódi jelentését veszítette el. Nem ritka azonban az sem, hogy a szervezett fellépésről, a háttérben tevékenykedő vezetőkről, az erőszakról és vandalizmusról szóló történetek megalapozatlan híreszteléseknek bizonyulnak. Mint arról a későbbiekben még szó lesz, az efféle történeteknek nagy jelentőségük van, mert ha bekerülnek a köztudatba, a későbbi szakokban jelentős mértékben képesek formálni a társadalmi reakciókat.

Érdeemes hosszabban is idézni az alábbi amerikai eset igen plasztikus médiavisszhangjából:

1968 júliusában a pennsylvaniabeli Yorkból kő- és üvegdobálást jelentettek. A zavargások vége felé a UPI harrisburgi irodája egy külső munkatársat kért fel, hogy tudósítson a történetekről. Egy fotós lefényképezett egy motorost, aki töltényövel és a vállán átvetett puskával felszerelve hajtott át a városon. A puskáján egy apró tárgy lógott. Július 18-án a fénykép eljutott az országos sajtóba. A *Washington Post* az alábbi kommentárt fűzte hozzá: „FELFEGYVERZETT MOTOROS – ismeretlen motoros hajt át a Pennsylvania állambeli York város néger negyedén, amely a hat napon át tartó elszórt zavargások után ma először csendes.” A *Baltimore Sun* a képet ugyanebben a szellemben kommentálta. „CSENDES... VAGY MÉGSE? A töltényövel és puskával felszerelkezett azonosítatlan motoros egyike volt azoknak, akik tegnap éjjel York város központjának néger negyedében tartózkodtak. A városrész hat nap óta először volt csendes.”

A fotó nyilvánvalóan azt volt hivatott sugallni, hogy a felfegyverzett motoros valójában orvlövész. De joggal teheti fel az ember a kérdést, hogy mióta furikáznak az orvlövészek a nyílt utcán, ráadásul teljes fegyverzetben? És nincs-e alapvető ellentmondás a kép témája – egy minden bizonnyal munkába igyekvő orvlövész – és felirata között? A felfegyverzett motoros valójában egy tizenhat éves fiú volt, aki sündisznóvadászatra igyekezett. A sündisznólovás tudományát még az apjától tanulta. Július 16-án szokásához híven magához vette töltényövét és vadászpuskáját, és feltűnő helyen kiakasztotta vadászati engedélyét is, hogy mindenki láthassa: nem emberekre, hanem állatokra kíván vadászni. Így hajtott tova motorbiciklijén az erdők, mezők és a sündisznók, na meg az országos sajtóban neki jutott hely irányába (Knopf 1970: 18).

A leltár formai megjelenésétől a tartalma felé haladó részletes elemzés arra is rámutat, hogy a devianciáról felkínált kép – Lemert kifejezésével élve – jórészt „feltételezésekben alapuló vélelmeken” nyugszik, mert „a deviánsról alkotott társadalmi definíció egy részének a tényleges viselkedésekhez semmi köze” (Lemert 1951: 55).

A mod-rocker háborúról például a következő leltárt állították össze a sajtóban:

A London külvárosából származó modok és rockerek bandái motorjaikkal és robogóikkal elarasztották a tengerparti üdülőhelyeket. A bandák tagjai jómódú fiatal emberek, köreikben minden társadalmi osztály képviselteti magát. Azzal a feltett szándékkal érkeztek a tengerpartra, hogy a látogatókat, a helyi lakosokat és a rendőrséget erőszakosan moleztálják. Ártatlan turistákat támadtak meg, és jelentős kárt tettek a közvagyonban. A kárelhárítás jelentős kiadásokat rótt az üdülőhelyekre, és jelenlétük a helyi üzletek számára is bevételkiesést okozott, hiszen elijesztette a potenciális látogatókat.

A leírásban tíz olyan elem is található, amelyek csupán állítólagos vélelmeken alapulnak. Vegyük tehát sorra, miért nem állják meg a helyüket az egyes vélelmek.

1. *Bandák* – Semmi nem utal szervezett bandák léteire. Inkább laza kapcsolatokon alapuló csoportosulásokról, illetve tömegről beszélhetünk, ahol időnként megjelentek szervezettebb, általában lakóhely szerint elkülönülő csoportok is, például a Walthamstow-i Fiúk.

2. *Modok és rockerek* – A csoportok (kezdetben legalábbis) nem a mod-rocker megkülönböztetés mentén kerültek szembe egymással. Clactonban például jellemzőbb volt a helyi, illetve a környező megyékből származó fiatalok és a londoniak közti ellentét, amely egyébként régebbi időkre nyúlik vissza. A mod-rocker szembenállás csak később intézményesült, részben a korai sajtóvisszhang nyomán. Az üdülőhelyekre érkező fiatalok közül sokan mindvégig elhatárolódtak mindkét csoporttól.

3. *Londoni invázió* – Az egyetlen napra érkező idősebb és fiatal turisták többsége tényleg londoni volt, ez azonban nem jelentett eltérést a hétvégi látogatók mindenkori összetételétől. A felelősségre vont fiatalok között ugyanakkor nem csak londoniak voltak, sok volt a helyi lakos és a környező falvakból érkező ifjú is. A clactoni és a Great Yarmouth-i összecsapásnál a rockerek főként kelet-angliai falvakból érkeztek. A Hastings (1964 augusztusa) után bíróság elé állított 64 fiatalból 54-nek a származásáról pontos adatunk van. Közülük húszan London és Middlesex külvárosaiból érkeztek; négyen Welwyn-Kertvárosból, kilencen Kent megye kisebb városaiból, heten Sussex megyéből, négyen Essexből és tízen Surreyből.

4. *Motorosok és robogósok* – A fiatalok többsége vonattal, busszal, illetve stopposként érkezett a helyszínre. A motorosok és a robogósok mindig kisebbségben voltak, ám ez a zajos kisebbség gyakran keltette a többség látszatát.

5. *Vágyon* – A verekedő tömegek összetételéről sajnos nem született a véletlen minta szempontjait követő felmérés. A szórányos értesülések és a brightoni Archway Ventures kapcsán felvett adatok arra engednek következtetni, hogy a fiatalok nem voltak különösebben jól eleresztve. A bíróságon elítéltekről mindenesetre semmiképpen nem állítható, hogy jómódúak lettek volna. Barker és Little margate-i mintájában³ a heti átlagkereset 11 font volt (Barker és Little 1964: Appendix). Az első clactoni verekedésnél a letartóztatottak átlagban 15 shillinget⁴ hoztak magukkal az egész hétvégére. Legtöbbet az az ablaktisztító keresett, akinek 15 font volt a heti fizetése, jellemzőnek azonban inkább az a piaci mindenesfiú tekinthető, aki hetente 7 font 10 shillinget vitt haza, vagy az a 17 éves irodasegéd, akinek hetente 5 font 14 shillingel kellett beérnie.

6. *Osztályhelyezettől független részvétel* – amennyire a bírósági jelentésekéből és a bírói megjegyzésekből kiderül, a kiejtés és a szűkebb lakóhely alapján a tömegben és a letartóztatottak között a munkásosztálybeliek domináltak. A Barker–Little-mintában a tipikus rocker segédmunkás volt, a tipikus mod pedig betanított munkás. Két fiú kivételével mindannyian tizenöt éves korukban fejezték be az iskolát. Clactonban a 24 elítéltekből 23-an tizenöt éves korukig jártak iskolába, 22-en eleve abba a szakmunkásképző-jellegű iskola-típusba, amelyik sem továbbtanulási lehetőséget, sem valódi képesítést nem kínál.⁵ Képesítése egyiküknek sem volt, és nem volt köztük tanonc, vagy bármilyen egyéb képzésben részt vevő fiatal sem.

7. *Szándékosság* – Az üdülőhelyeken megjelenő fiatalok többsége kíváncsi volt a verekedésre, személyesen azonban nem kívánt részt venni benne. Sok felnőttet már a jelenlétük is zavart, és az irántuk megnyilvánuló bizalmatlanságot fokozta az is, hogy kaphatók voltak a randalfözásra, amiből aztán számtalan jelentéktelen eset is származott. Ha azonban tényleg a károkozás szándékával érkeztek volna, jóval nagyobb rombolás marad utá-

---

3 Ezentúl Barker–Little-minta.

4 1971-ig egy angol font húsz shillinggel volt egyenértékű (*a ford.*).

5 A *secondary modern (school)* leginkább a magyar dolgozók iskolájához hasonlít, ahol csak kitöltik a tanulók az iskolakötelezettség idejét. 11 és 15 éves kor között járnak ide a fiatalok (*a ford.*).

nuk. Erről a kiinduló esemény elemzésénél még bővebben lesz szó. A rendőrség által rendezhetőknak titulált egyének mindig kevesen voltak. A kemény mag Clactonban volt a legerősebb: a 24 elítélt közül 23 büntetett előéletű volt (eredetileg 97 főt tartóztattak le).

8. *Erőszak és vandalizmus* – Az erőszak és a vandalizmus a sajtó és a közvélemény által huliganizmusnak tekintett viselkedés legérzékletesebb formái. Nem véletlen tehát, hogy a sajtó inkább ezekről és esetekről számolt be, de nem szóltak azokról a kevésbé megfogható csínyekről és kellemetlenkedésekről, amikkel a modok és rockerek a felnőttek orra alá törtek borsot. A komolyan minősülő erőszak és vandalizmus azonban nem volt számottevő. A clactoni letartóztatottaknak alig egytizedét vádolták valamely erőszakos cselekedettel. A minden bizonnyal legdurvább 1964. pütkösd margate-i verekedések alkalmával – amelyek a *Daily Express* „vérről és erőszakról” szóló tudósításának is alapjául szolgáltak – az erőszak kimerült két késelesben és abban, hogy egy férfit belöktek a virágágyásba. 1964 augusztusában Hastingsnél 44 ítélet született, és ebből mindössze háromnak volt az alapja a rendőrök ellen elkövetett erőszak. 1965 húsvétján Brightonban a hetven ítéletből hétnek volt az alapja személy ellen elkövetett erőszak. Akkor sem beszélhetünk „az ártatlan turisták” megtámadásáról, ha az erőszak értelmezését kiterjesztjük az utak eltorlaszolására és a fenyegető viselkedésre – ezek ugyanis a rivális csoport, vagy még inkább a rendőrség ellen irányultak. A tulajdon elleni rosszindulatú károkozás regisztrált eseteinek száma sem jelentős, az ítéleteknek mindössze egytizedét teszi ki. Leggyakoribb vétségnek mindegyik alkalommal az utak eltorlaszolása és a fenyegető viselkedés bizonyult. Clactonban a 24 elítélt közül többeket nem is huliganizmussal vádoltak. Volt, aki néhány deci benzint lopott, másvalaki az automatából próbált italokat elvinni, vagy „nem megtevesztésen alapuló csalás útján jutott 7 penny értékben hitelhez” (egy fagyalt erejéig).

9. *A károk értéke* – A bírósági jelentések a szándékosan elkövetett károkozás mértékét általában alulbecsülik, a vandalizmus egy részénél ugyanis az elkövetők ismeretlenek maradnak. Esetünkben azonban az okozott kár mértékéről rendelkezésre álló adatok arra engednek következtetni, hogy a kár korántsem volt akkora, mint azt állították. A következő táblázatban az első négy alkalommal okozott károk értéke látható.

A károk értéke négy üdülőhelyen 1964-ben húsvét, illetve pütkösd hosszú hétvégéjén

Üdülőhely	Időpont	Letartóztatások	A kár becsült értéke
Clacton	1964. húsvét	97	513 font
Bournemouth	1964. pütkösd	56	100 font
Brighton	1964. pütkösd	76	400 font
Margate	1964. pütkösd	64	250 font

Forrás: A helyi hatóságok helyi lapokban megjelent becslései.

Ne feledkezzünk azonban meg arról, hogy a hosszú hétvégéken a köztulajdon rongálódása általában elkerülhetetlen. Margate önkormányzatának helyettes reklámügyi felelőse például elmondta, hogy az ötven törött nyugágy nem volt sokkal több, mint más hosszú hétvégéken,⁶ ráadásul ezen a hétvégén a korábbiaknál több nyugágyat raktak ki.

10. *Üzleti veszteség* – A sajtó, és főként a helyi lapok hosszan taglalták azokat az anyagi veszteségeket, amelyeket a tengerparti üdülőhelyek a mod-rocker csetepaté miatt elszenvedtek, és amelyekkel várhatóan a jövőben is számolniuk kell majd. A fiatalokat a lemondott üdülésekből, a szolgáltatások csökkenő igénybevételéből és a boltok, éttermek és ho-

6 Az interjú 1964. november 23-án készült.

telek csökkenő forgalmából eredő feltételezett veszteségek okozásával vádolták meg. Ezek a vádak azonban egyáltalán nem voltak megalapozottak. A brightoni *Evening Argus* „A randalírozók megint bajt hoztak” címmel megjelenő cikkében a csetepatéban jelölte meg annak okát, hogy 1964 pünkösdjén nyolcezerrel kevesebb nyugágyat vettek bérbbe, mint egy évvel korábban, az uszodának pedig ezeröttszázal kevesebb látogatója volt. Ugyanakkor a minivonatot és a golfpályát kétezerrel többen használták. Az adatok egyből más értelmezést nyerne, ha tudjuk, hogy ezen a napon a hőmérséklet 8 °C-kal csökkent az előző napihoz képest, és éjjel az eső is esett. Ez tehát a fő oka annak, hogy kevesebben használták a nyugágyakat és az uszodát. 1964 augusztusában Hastingsben a negatív hírvetés ellenére a vonattal érkező látogatók száma az előző évhez képest hatezerrel nőtt.⁷ Az újságok szívesen idézték a szobatulajdonosok, hoteligazgatók és a helyi hivatalnokok üzleti veszteségekre vonatkozó becsléseit, a tényleges kárérték azonban meg se közelítette az első találgatásokat. A korrigált adatok persze ahhoz túlságosan későn jelentek meg, hogy bármiféle hírtékük lehessen.

Volt persze arra is példa, hogy az embereket a zavargásokról szóló tudósítások elijesztették a tengerpartról – összességében azonban a hatás épp ellenkező volt. Margate önkormányzatának egy írországi utazási iroda levelében azt írta, a kisváros az eseményeknek köszönheti, hogy „felkerült a térképre”. A látványosság híre a fiatalokon kívül számtalan felnőttet is a helyszínre vonzott, tőlük pedig már komoly kereskedelmi haszonra is lehetett számítani. A brightoni pályaudvar környékén tőlem is gyakran megkérdezték, merre vannak a modok és a rockerek, a partok mentén pedig mindenfelé nézelődő szülőket lehetett látni, akik gyermeküket a nyakukba vették, hogy ők is kényelmesen nyomon követhessék az eseményeket. Egy interjú során, melynek én is fültanúja voltam, az interjúalany elmondta az újságírónak: feleségével és 18 éves fiával azért jöttek a városba, hogy megnézzék a hétvégi balhét (*Evening Argus*, 1964. május 30.). 1965-re a csetepatékat is fel lehetett venni a helyi nevezetességek listájára: az egynapos túrán az ember megtekinthette a mólót, megkóstolhatta a kürtcsigát, és végignézhette a modok és a rockerek csatáját.

Előrejelzések

A leltárnak van egy másik eleme is, amelyet érdemes külön tárgyalni, mivel a későbbi szakaszokban is jelentős szerepet játszik. Arra, a tudósításokban többnyire burkoltan megjelenő feltételezésre gondolok, hogy a történések minden bizonnyal meg fognak ismétlődni. Az első esetet követően csak néhányan gondolták, hogy egyszeri megnyilvánulásról van szó. Leginkább az a kérdés foglalkoztatta a közvéleményt, hol csapnak össze legközelebb a modok és a rockerek, és mit lehetne tenni az ügyben. Ezek a sugalmazások önbeteljesítő jóslatként hatottak. A természeti katasztrófákkal ellentétben, ahol az előrejelzések hiánya borzalmas következményekkel járhat, a társadalmi jelenségek világában gyakran az előrejelzések hozzák magukkal a „katasztrófális” következményeket. Klasszikus példa erre a deviancia társadalmi reprezentációja.

A leltárkészítés időszakának előrejelzései rendszerint kereskedőktől, helyi tisztviselőktől és rendőrségi szóvivőktől származó nyilatkozatok formájában jelennek meg, és

---

⁷ A hastingsi turisztikai felelős becslése, idézi a *Hastings and St. Leonards Observer*, 1964. augusztus 8.

arra nézve szolgálnak eligazítással, milyen intézkedések lennének kívánatosak a „következő alkalommal”, illetve milyen azonnali óvintézkedésekre van szükség. Talán még ennél is nagyobb hatása volt azoknak a televíziós interjúknak, amelyekben a fiatalokat terveikről faggatták, az újságokban pedig „jövőbeli revánsot” emlegető modokat és rockeret idéztek. Az alábbi példák ilyen interjúkból származnak: „Southend és a hozzá hasonló helyek legközelebb már nem valószínű, hogy megtérnek minket. Errefelé nem lesz könnyű dolgunk, valószínűleg inkább levonulunk Ramsgate-be vagy Hastingsbe” (*Daily Express*, 1964. március 30.). „Lehetett volna jobb is, csak az időjárás egy kicsit beleszólt a dolgokba. De majd meglátják, mi lesz itt jövő pünkösdkor! Az lesz aztán az igazi...!” (*Daily Mirror*, 1964. március 31.)

Ha az előrejelzések nem bizonyultak megalapozottnak, az események elmaradásáról szóló történet is megtette a dolgát. Amikor 1966-ban a kelet-angliai üdülőhelyek kerültek a figyelem középpontjába, az *East Anglian Daily Times* május 30-i számában egy színdarabról, amit hosszú hajú fiatalok is megtekintettek, az alábbi címmel számolt be: „A jampecek megjelenésével félelem szállta meg Groundlesst.” A riporterek és újságírók gyakran kaptak fals tippet várható eseményekről, amik végül nem következtek be. 1965 pünkösdjén Hastingset elkerülték a mozgolódások, a potyára kiszálló *Daily Mirror* ezért „Hastings – nélkülük” címmel jelentette meg helyi tudósítását. 1966 pünkösdjén ugyanitt arról számoltak be, hogy a Clactonban járőröző rendőrök a modok és rockerek miatt kapott adó-vevőjüket csak két elkóborolt kisfiú eligazításánál tudták bevetni (*Daily Mirror*, 1966. május 30.). 1966-ban is előfordult, hogy a főcímek meg nem történt eseményekre utaltak. Az *Evening Argus* május 30-án „Erőszak” alcímmel arról jelent meg tudósítás, hogy „ez alkalommal Brightonban nem történt erőszak, bár a partot ellepték a fiatalok”.

A meg nem történt eseményekről szóló történetek és az előrejelzésből fakadó egyéb torzítások részét képezik annak az átfogó tendenciának, amely a várakozások és a valóság közötti eltérések kisebbitésére törekszik – legfőbb eszközei pedig a várakozásokkal egybehangzó új elemek szerepének felnagyítása s az ellentmondó elemek szerepének kisebbitése. A vietnami háborút ellenző 1968-as tüntetések médiamegjelenítését elemezve Halloran és mások (1970: 112) felhívják a figyelmet egy olyan eljárásra, amit a mod-rocker leltár elkészítése során is szívesen alkalmaztak. Az eljárás lényege, hogy „az erőszakkal kapcsolatos várakozásokat vagy egy elszigetelt, erőszakos megnyilvánulást emocionálisan túlfűtött mondattal, kifejezéssel írnak le – a közvetlenül a valós helyzetre vonatkozó és a várakozásnak szögesen ellentmondó ténymegállapítás előtt”. Az ilyen eltúlzott beszámolók hivatottak megalapozni a valós vagy álhír igazságtartalmát.

Szimbolizáció

Az emberi kommunikáció, és különösképpen a sztereotípiákkal élő tömegkommunikáció nagymértékben épít a szavakban és képekben benne rejlő szimbolizációs lehetőségekre. Összetett gondolatok és érzelmek kifejezésére máskülönbön semleges fogalmak, például helységnevek is alkalmassá válhatnak; gondoljunk csak Pearl Harborre, Hiroshimára, Dallasra, vagy a már említett Aberfanra. A modokról és rockerekről készülő leltár felvételénél hasonló folyamatot figyelhetünk meg. A csoportok megnevezését és a csetepaték helyszíneit szimbolikus jelentőerővel ruházták fel. Értelmet nyer-

tek az olyan kijelentések, hogy „Nem akarunk még egy Clactont!”, vagy „Ez az alak is amolyan rockerféle”.

Az ilyen szimbolizációk során három folyamat játszik szerepet: egy szó (pl. rocker) egy társadalmi státus (a deviáns vagy a bűnöző) jelképévé válik; egyes tárgyak (a hajviselet vagy az öltözködés) a szó jelképévé lesznek; illetve magát a státust (és a hozzá kapcsolódó érzelmeket) szimbolizálják. Esetünkben a leltárkészítés során a három folyamat azzal a halmazati következménnyel járt, hogy a mod és rocker kifejezések elszakadtak eredetileg semleges kontextusuktól (az egyes fogyasztói stílusokhoz kapcsolódó jelentéstartalmaktól), és negatív felhangot kaptak. Turner és Surace (1956) hasonló folyamatról számolnak be a Zoot Suit-zavargásokról írott klasszikus elemzésükben,⁸ de Rock és jómagam is erre a következtetésre jutunk a Teddy Boyok⁹ divatját az edwardiánus öltözködési stílusra visszavezető tanulmányunkban (Rock és Cohen 1970). Turner és Surace a folyamat kapcsán „egyértelműen negatív szimbólumok” megalkotásáról beszél. Az első Los Angeles-i zavargásokat követően az újságok főcímei és a személyközi kommunikáció egyaránt a mexikói amerikai fiatalokkal szembeni fóbíát és gyűlöletet erősítette. A csoportról minduntalan úgy beszéltek, hogy legfontosabb jellemzőit (sajátos öltözködési jegyeit, életmódját és szórakozási szokásait) pozitív vagy semleges kontextusukból kiszakítva egyértelműen negatív érzelmekkel hozták kapcsolatba, míg végül maguk is ilyen érzelmek kiváltóivá váltak. A tartomelemzésből kiderült, hogy a mexikóiak reprezentációjában egyértelmű váltás történt a zooterábrázolás irányában. A váltás együtt járt a sajátos öltözködési stílus jampitámadásokkal és orgiákkal való összefonódásával és deviánsként való megbélyegzésével is. A zoot suitot viselőket kivétel nélkül a mexikóiak általánosított csoportjához sorolták. Hasonló történt a modok és rockerek esetében is, ahol a két státus jellemzőit a reakció későbbi szakaszaiban egybemosták a tinédzserek általánosított csoportjával. A deviancia „bélyege” szimbólumként jelent meg a prémgalléros anorák és a robogó képében, és ezek a jelképek később önmagukban is ellenséges és büntető jellegű reakciók forrásaivá váltak.¹⁰ A szimbólumok és címkék végül önálló jelentésre és magyarázóerőre tettek szert. Egy korábbi renitens csoport, a Teddy Boyok megnevezésére a sértés közelebb-ről nem meghatározott felhangja ragadt rá (John Osborne-t például intellektuális Teddy Boyként jellemezték); a menő fiúkat pedig egy bizonyos személyiségtypussal ruházták fel (úgy tartották például, hogy a Teddy Boyt kábítószerrel lehet együttműködésre bírni, mert a drogtól lehiggad, a hadseregben szolgáló katonákat pedig katonaruhába bújtatott Teddy Boyoknak titulálták); a szimbólumokra ugyanakkor úgy tekintettek, mintha képesek lennének magukat az egyéneket is megváltoztatni („nem volt

---

8 A Zoot Suit-, azaz jampeczavargások 1943-ban törtek ki Los Angelesben. A matrózok válogatás nélkül rátámadtak a mexikóiakra és a többi jampi módra öltözködő fiatalra, akiknek megjelenése – az ujjak és a lábszárak végén összefogott ruha (a zoot suit) és a hosszú, olajozott haj – a matrózok ellenszenvének szimbolikus célpontjává vált. A zavargásokat megelőző évtizedben a mexikóiak médiareprezentációja egyre kedvezőtlenebbül alakult, és ennek folytán a zoot suit negatív szimbólummá vált, amelyet a bűnözéssel és a devianciával azonosítottak (Turner és Surace 1956: 14–20).

9 A Teddy Boyok afféle dendi stílusú brit jampecek, akik az ötvenes évek vagányjai voltak. Az ifjúsági kultúra a többségi társadalom mumusává vált.

10 A leltár időszakában a robogótulajdonosok és a -gyártók gyakran emeltek panaszt a negatív hírverés miatt. Clacton után a Vespa és Lambretta Robogóklubok fűtitkára nyilatkozatban határolta el a klubot a zavargásoktól.

vele semmi gond, amíg az edwardiánus ruhát meg nem vette”; „amióta a fiam megvette magának ezt a holmit, egészen megváltozott a személyisége”).

A szimbolizáció mindennapi megnyilvánulásai részben ugyanazokra a tömegkommunikációs folyamatokra vezethetők vissza, amelyeket a túlzás és a torzítás kapcsán már bemutattunk. A félvezető vagy valótlan címek alkalmazása révén egyértelműen negatív szimbólumok alakulnak ki, bár az esemény ilyesmire egyáltalán nem adott okot, vagy legalábbis nem egyértelműen. Az 1964. pünkösdi eseményeket például összefüggésbe hozták a brightoni sziklafalról a tengerbe zuhanó mod váratlan halálával, 1964 augusztusában pedig az újságok szintén egy tengerbe veszett modról cikkeztek. A szerencsétlenségek zavargásokkal való összekapcsolásának semmiféle alapja nem volt, mindkét alkalommal véletlen baleset történt. Ha valaki csak az első tudósításokat olvasta, amelyek a körülményekre is kiterjedő rendőri jelentéseket még nem tartalmazták, vagy csak a címeket futotta át, könnyen juthatott téves következtetésekre. Bizarrr gyöngyszeme a félvezetésen alapuló szimbólumképződésnek az az eset, amikor a *Dublin Evening Press* címdoldalán (1964. május 18-án) az alábbi főcím jelent meg: „A rettegés évada az angliai üdülőhelyeken. A parkban megcsonkított mod holttestére bukkantak.” A „megcsonkított mod” valójában egy jellegzetes (?) mod kabátot viselő 21–25 éves megkéselt fiatalember volt, akire szombat reggel (tehát az üdülőhelyi verekedést megelőző napon) bukkantak egy birminghami parkban.¹¹

A szimbolizáció egy másik hatékony technikája a dramaturgiai vagy rituális szempontok szerint kialakított interjú a csoportok néhány tipikusnak beállított tagjával. A *Daily Mirror* 1964. március 31-én bemutatta „a vad Mick”-et, aki a verekedések alkalmával „feszítővassal hadonászik”, és idéztek egy másik fiút, aki azt mondta: „Persze, hogy szedek izgatószereket. Itt egyébként mindenki szedi őket.” A *Daily Herald* 1964. május 18-i száma szerint egy fejszerűsét szorongató fiú, akit a rendőrök éppen egy furgonba próbáltak betuszkolni, arra buzdította társait, hogy „folytassátok a terv szerint”, egy másik fiú pedig a lap szerint kijelentette: „Még nem végeztünk. Az ünnepekre jötünk, és nem is hátrálunk meg előbb. Margate még örülhet, ha nem kap többet Clactonnál.” Az *Evening Standard* 1964. május 19-én a „Bárával” készített interjút, akiről kiderült, hogy gyűlöli „ezeket az élősdit modokat”, és élvezi a verekedést („egész életemben verekedtem”). A *Daily Mirror* 1964. május 8-i száma újfajta húrokat pendített meg, amikor bemutatta „A lányok[at], akik a vadakat elkísérik a csatába”. A lányok így beszéltek a verekedésről: „Izgalmas és felvillanyozó, egész furcsán érzem közben magamat. Összeszorul a gyomrom, és azt szeretném, bárcsak a fiúk soha ne hagynák abba... Nincs szerencséje annak, aki az útjukba kerül, de hát ezzel nincs mit tenni.”

Nehéz lenne megmondani, mennyire valóságosak ezek az interjúk. Gyakran annyira valószínűtlenek, hogy bizton állíthatjuk, nem az alanyok ténylegesen elhangzott szavaival van dolgunk. A *Daily Telegraph* 1964. március 31-én például a következő mondatot adta egy rocker szájába: „Rockerként ismernek minket, de mi beleadunk apait-anyait, hogy még ezt is felülmúljuk.” Ha van is olyan csoport, ami úgy tekint magára, mint aki „apait-anyait” belead azért, hogy „felülmúlja” önmagát, és mindezt ilyen sza-

---

11 Minél távolabb volt egy újság a hír forrásától, annál több pontatlanságot tartalmazott. A *Glasgow Daily Record and Mail* 1964. május 20-i száma például úgy jellemezte a modokat, mint akik magas szárú csizmát, rövid kabátból és répanadrágból álló öltönyt hordanak, és keménykalappal vagy cilinderrel, s összegöngyölt esernyővel járnak.

vakkal fogalmazza meg, az semmiképpen sem a rockereké. Az újságírók nem feltétlenül kívánják meghamisítani az alanyok szavait. Közelebb jár az igazsághoz, hogy a riporter a „bunkók” és a huligánok megnyilvánulásaira, öltözködésére és cselekedeteire vonatkozó feltételezéseinek és elvárásainak megfelelően összeállítja a hallottakból a cikkét. Az önjelölt bandavezérek fantáziavilágát érintő végletesen naiv elképzelések semmiképpen sem kedveznek az interjúk riporter elvárásokhoz való illetén igazításának.¹²

A szimbolizáció a túlzás és a torzítás többi válfajával összhangban a fogalmakat a valóságosnál egyértelműbbnek láttatja. Nincs okunk feltételezni, hogy a fényképek és a televíziós tudósítások a szövegeknél bármivel is „objektívebbek”. Egy másik tömeghelyzet, a chicagói MacArthur-felvonulás kapcsán egy tanulmány a tévénezők és a helyszínen jelenlévő báméskodók által észlelt elemek közötti különbségeket vizsgálva arra az eredményre jutott, hogy a tudósítás torzulása az előzetes elvárások mentén, az elvárásokhoz illeszkedő elemek kiemelésével történt meg (Lang és Lang 1953: 3–12). MacArthur elsöprő népszerűsége „akkor bontakozott ki, amikor [ezt a népszerűséget] a politikai stratégia részévé tették, más orgánumok is feldolgozták, a pletyka részévé vált, és az eseményeken jelenlévő szemtanúk által észlelt valóságot is elhomályosította”.

A tanulmány szerint a megfigyelők megdöbbenéssel tapasztalták, hogy a tömegek politikai felbuzdulásával és túlradó lelkesedésével kapcsolatos várakozásaikban csalódnuk kell. A televízió a közelképek és a kommentárok segítségével („a leglelkesebb tömeg, amit városunk valaha is látott... szinte érezni lehet a feszültséget a levegőben... hallani a tömeg morajlását...”) úgy szerkesztette meg az esemény ábrázolását, hogy az a jelenlévők által meg nem tapasztalt élményeket sugározzon. A médianak ez a különös képessége az események átlényegítésére azt is megmagyarázza, miért éreztek csalódást a sajtó által felkeltett elvárásokhoz képest a mod-rocker csetepaték nézői. A televízió és a színes fényképezés következményeiről szólva Boorstin is azt írja: „A valóság-hű ábrázolás sajátos jelentéstartalomra tett szert... Napjainkra maga a Grand Canyon is csupán halvány utánpótlás a Kodachrome eredetihez képest” (Boorstin 1963: 25).

A megkonstruált hírek, mint a leltár tételei

A leltárkészítés az alábbi módokon fejt ki kumulatív hatását: (1) megteremti az állítólagos devianciát, amely a további sztereotípiaképződésnek, mítoszteremtésnek és címkézésnek is alapjául szolgál; (2) megteremti és táplálja a deviancia ismétlődésére vonatkozó várakozásokat; (3) a modokat és a rockereket a hozzájuk kapcsolódó kellékekkel együtt negatív szimbolizáció tárgyává teszi; (4) azzal is segíti a demonológia korlátlan kibontakozását, hogy a szituáció minden elemét világosan bemutatja. E négy tényező nyomán összeáll mindaz az információ, ami a modokat és a rockereket napjaink egyik mumusává teszi.

Mi az oka a leltárkészítés beindulásának? Vajon „elkerülhetetlen” folyamatról van-e szó? Mi az oka a részrehajlásnak, a túlzásnak és a torzításnak? Ha választ kívánunk kapni az ilyen és hasonló kérdésekre, tudnunk kell, hogy a médialeltár nem egy szok-

---

12 Yablonsky (1962) számtalan példán keresztül mutatja be, hogy a befogadók milyen kritikátlanul viszonyulnak a bandavezérek és a bandatagok képzelgéséhez.

ványos számbavétel, amelybe időről időre hibák csúsznak. A leltárkészítés hozzátartozik a deviancia természetéhez, a modern társadalmak leltárai a képzelet, a szelektív észlelés és a tudatos hírteremtés összjátékából nőnek ki. A végeredmény – a leltár – nem átgondolt helyzetjelentés, hanem a hírek megkonstruált halmaza.

Mielőtt a fenti elképzelést továbbgondolnánk, érdemes néhány „valódi” hibával is megismerkednünk. Egy adott szinten a túlzások és a torzítások valóban a helyzet többértelműségére és zavarosságára vezethetők vissza. Közismert, hogy mennyire nehéz megbecsülni egy tömeg méretét, és a mod-rocker eset kapcsán elhangzó tódítások nem múlják felül azokat a túlzó becsléseket, amelyek egy-egy politikai megmozdulás, tömeges ígéhirdetés, popkoncert vagy sportesemény kapcsán elhangzanak. A kavarodást a riporterek és a fotósok tömeges megjelenése is növelte, ez ugyanis sokakat arra engedett következtetni, hogy nagy tömegeket megmozgató, fontos eseménynek néznek elébe.

A helyszín részletesebb elemzésénél még szó lesz arról, hogy a történések nyomon követése valójában mekkora gondot jelentett minden jelenlévő – rendőrök, nézők, résztvevők és újságírók – számára egyaránt. Az ilyen helyzetekben a híresztelések iránti fogékonyságnak, a hiszékenységnek nagyobb szerepe van. Ezt példázza az az esettanulmány, amelyet Clark és Barker készítettek egy faji zavargás résztvevőjével (1965: 143–148). A katasztrófa feltérképezésére felkészített kérdezőket is arra figyelmeztetik, hogy „Az emberek egy közösségen belül gyakran megosztják egymással élményeiket, ami a csoporton belül a katasztrófa valótlán leírásának gyors elfogadásához vezethet. Nem ritka, hogy a csoport által közösen kialakított változat szélesebb körben is elterjed” (Cissin és Clark 1962: 28).

Rövid távon az ilyen hibáknak lehet ugyan jelentőségük, nem adnak azonban magyarázatot a devianciára vonatkozó leltárak kialakulásának komplex jelenségeire, köztük a szimbolizációra vagy az előrejelzésre, a torzulások egyszerű kialakulásán túli egyöntetű irányultságukra, a devianciáról szóló első tudósítások megszületésére és szerkezetük későbbi szisztematikus ismétlődésére. A modok, rockerek és más devianciák körül kibontakozó morális pánikkal foglalkozó elemzések és a tömegkommunikáció folyamatát vizsgáló kutatások (köztük a Halloran és kollégái által készített kutatás) arra az egyöntetű következtetésre jutnak, hogy a devianciák leltárainak kialakulását két egymástól sem független tényező határozza meg. Az egyik a hírek termelése iránt intézményesen megmutatókozó szükséglet, a másik a hírtermelés szelektív és deduktív természete.

A tömegkommunikáció az események hírértékének megítélésénél bizonyos feltételezésekre épít. Ezeket nem úgy kell elképzelni, hogy az újságíróknak szóló tankönyvekben felsorolják, mely témák (szex, drogok, erőszak) számíthatnak a közönség érdeklődésére, és mely társadalmi csoportokat (fiatalok, bevándorlók) érdemes állandóan figyelemmel követni. A feltételezések érvényesülése mögött valójában többféle strukturálisan beágyazott tényező áll – kezdve a cikkírónak a „jó sztori” elemeire vonatkozó egyéni megérzésein, folytatva annak a megtévesztő frázisnak a hangoztatásával, hogy „a közönség igényeit kell szem előtt tartani”, egészen addig a sajtóra jellemző komplex beállítódásig, amely az eseményekben mindig a hírt keresi.

A clactoni eset hétvégén a hírek frontján sem az országban, sem a világon nem történt semmi érdekes. Az esemény hírré való felnagyítása részben éppen amiatt történetelt meg, hogy a hétvége máskülönben hírszegény volt. Maga a viselkedés nem volt sem újnak, sem meghökkentőnek mondható. A hol csendháborításként, hol huliganiz-

musként, hol bandaháborúként aposztrofált rendezvények különféle formái a munkásosztálybeli fiatalok által látogatott tengerparti üdülőhelyeken az ötvenes és a hatvanas évek folyamán mindvégig előfordultak. 1958-ban a southendi rendőrségnek erősítést kellett kérnie, amikor a mólón a rivális csoportok összeverekedtek. Whitley Bayben, Blackpoolban és más északabbra fekvő üdülőhelyeken a korábbi mod-rocker epizódoknál jóval komolyabb zavargásokra és verekedésekre került sor. A brit nyaralóközönség Európa tengerparti üdülőhelyeire – Calais-ba, Ostendbe – tett egynapos, illetve hétvégi látogatásai alkalmával szintén gyakran keveredett erőszakos megmozdulásokba és vandalizmusba. Ostendben a hatvanas évek eleje óta számon tartották az „angol idényt”, amikor az Angliából érkező nyaralók és futballdrukkerek tombolása komoly problémát és tekintélyes károkat okozott. A brit sajtóban erről ritkán lehetett olvasni. A modok és a rockerek nem valós újdonságuk okán vonultak be a hírekbe; sokkal inkább igaz ennek a fordítottja: a mod-rocker jelenség a hírekbe való beemelése okán lett új keletű.

Túlságosan leegyszerűsíténnék a dolgokat, ha a leltár összeállításának folyamatát kizárólag a leltárba vett jelenségek hírértékéből vezetnénk le. Arról van inkább szó, hogy az ominózus clactoni hétvégén szükség volt egy jó sztorira, abban pedig, hogy éppen Clactonra esett a választás, az eseményekhez képest külsődleges tényezők is közrejátszottak. A címkézés elméletei hívták fel a figyelmet a – szabálysértő magatartások kiemeléséért is felelős – szűrés és kódolás összetettségére, és könyvemben én is részletesen foglalkozom azokkal a történelmi és strukturális tényezőkkel, amelyek szerepet játszottak abban, hogy éppen ez a viselkedéstípus találkozott a bemutatott reakciókkal. Ezeknek a tényezőknek elsősorban a társadalmi ellenőrzés egészéhez, és nem a sajtóhoz van közüük. A média a különböző szinteken – modok és rockerek és a helyi lakosok, illetve a rendőrség között – valóságosan is létező érdekkonfliktusok kifejezőjévé vált. Az ilyen helyzetekben a média a versengő helyzetértelmezések közötti döntőbíró szerepét ölti magára, és mivel az erre vonatkozó döntés egyenlőtlen viszonyok között születik – a társadalmi ellenőrzés ágenseinek hajlamosabbak hinni, mint a deviánsoknak –, valójában nem kérdés, melyik helyzetértelmezés kerekedik felül egy többértelmű vagy bizonytalan helyzetben.¹³

Ha a sztori témája már megvan, további alakulását a hírtermelés bizonyos ismétlődő folyamatai határozzák meg. Halloran és munkatársai ennek kapcsán a *következtetési struktúra* kibontakozásáról beszélnek. A következtetési struktúra kialakulásakor nem arról van szó, hogy az egyik félnek szándékosan kedveznek vagy a várakozásoknak megfelelő szelekciót végeznek, inkább „egy olyan egyszerűsítő és értelmező folyamat[ról beszélhetünk], amely a sztorinak tulajdonított jelentést az eredeti hírértéknek megfelelően strukturálja” (1970: 215–216). A folyamat elemzésénél Boorstin „hírként értelmezett eseményről” alkotott koncepciója van segítségükre (Boorstin 1963), amely egyébként a mod-rocker ügynél is alkalmazható. A hírként értelmezett esemény lényege, hogy hír volta legalább olyan fontos, mint az, hogy valóságos-e. Boorstin szerint:

„az eseményeket aszerint választják be a hírek közé, hogy megfelelnek-e a már létező képzeteknek. Így aztán az eseményekről szóló hírek az eredeti elképzeléseket erősítik. Minél

---

13 Becker (1967: 239–267) a deviancia kapcsán egyenesen a „hihetőség hierarchiájáról” beszél.

homályosabb az adott hír és minél bizonytalanabb az újságíró a tálalását illetően, annál valószínűbb, hogy valamely korábban kialakított általános értelmezési kerethez fog folyamodni” (1963: 25).

A szimbolizáció és az előrejelzés folyamatait, a meg nem történt eseményekről való tudósítást, de még a tudósítás stílusát is csak akkor tudjuk elemezni, ha nagy vonalakban ismerjük magát az értelmezési keretet. Alapvetően fontos, hogy a leltár képes-e előre jelezni a hírek megjelenését. A modok és rockerek verekedéseiről szóló tudósítások képi világa annyira egysíkú, a hangnem annyira mesterkéltné, a felmerülő érzések és értékek annyira egyhangúak, hogy az ügy sajtójának tanulmányozását követően bárki képes lehet nagy pontossággal előre jelezni a deviáns fiatalok kérdéskörének későbbi változatait – a szkinhedeket, a futballhuliganizmust, a hippiket, a drogosokat és a popfesztiválokat, vagy az Oz-ügyet.

Michael Frayn bizarr fantasztikus regényében, *Az Ólomférjakban* a William Morris Automatizációkutató Intézet Újságírás osztályán megpróbálják bizonyítani, hogy „egy jó program segítségével elméletben egy digitális számítógép is képes tökéletesen élvezhető napilapot összeállítani, amely nem nélkülözi a manuálisan előállított újság-cikkek változatosságát és hírjellegét sem”. Ha ez az elv piaci célú kiaknázásra kerülne, „A modern napilap modorosságát tőkélyre lehetne vinni. Az egyént a való világ nyereségéhez, összefüggéstelenségéhez és megbotránkozató kellemetlenségeihez fűző utolsó szálakat is el lehetne szakítani” (Frayn 1966: 31–35). Az osztály – „A tanár által meg nem felelőnek ítélt ruházat” – esetét hozza fel példaként:

Öltözékprobléma. Az alaptörténet mindig ugyanaz. A változók értékeinek száma nem több háromnál. (1) Az öltözéket (magas sarok/répanadrág/miniszoknya) megszólják. (2) Festi-e magát a gyermek és/vagy dohányzik-e? (3) A szülők elmondása alapján megszégyenített-e a gyermeket az egész iskola előtt megbotránkozató öltözéke miatt? A hír kiadásának gyakorisága: kilencnaponta (Frayn 1966: 32).

A példák közt szereplő további címek: „A bÉna lány táncolni akar.” „A várandós anyuka bejelentette, eladja gyermekét.” „Az utca, amiről mindenkinek a szégyen jut eszébe.” A modok és rockerek sajtóvisszhangja akkor sem alakult volna másként, ha az említett számítógépbe ezeket a változóértékeket táplálják: Fiatalok/Tinédszerek/Robogósok/A Pokol Angyalai, elárasztották/feldúlták/megostromolták, a várost/a mozit/a stadiont/a popkoncert helyszínét (Frayn 1966: 32–35).

Ne gondoljuk azonban, hogy ezek a képek csupán a képzelet szüleményei – a valóságban nagyon is előfordul, hogy a tanár megbotránkozató öltözködése miatt felelősségre vonja a diákot; a bÉnák mindent megtesznek, hogy táncolhassanak; és a tinédszerek körében nem ritka a csoportos erőszak, illetve vandalizmus. Az amerikai faji erőszak médiabeli reprezentációjának torzulásait (a feltételezett új elemek, a vezetés, a tervezés és a szervezettség felnagyítását) elemezve Knopf is arra a következtetésre jut, hogy „a sajtó – szándékosan vagy sem – kialakította a fegyveres felkelések forgatókönyvét. A forgatókönyv szerinti történetnek van némi köze a valósághoz – nem lehetetlen, hogy sor került szervezett összecsapásokra a rendőrséggel, amelyek némelyikét akár előre meg is tervezhették –, megalapozatlan azonban felkeléshullámról és a gyilkos konfliktus mintázatának tovaterjedéséről beszÉlni, egyelőre legalábbis” (Knopf 1969: 29).

Természetesen nem elégséges, ha az „általános kereteket”, „jeleneteket”, „feltételezési rendszereket” és a „szelektív torzítást” csupán szociálpszichológiai szinten vizsgál-

juk. Meg kell értenünk az ezek mögött húzódó hosszú távú érdekeket és értékeket, melyek az észlelést és a választásokat befolyásolják.

Benda Klára fordítása

Hivatkozott irodalom

- Barker, Paul és Allan Little (1964): *The Margate Offenders: a Survey*. In *New Society*, 30.
- Becker, Howard S. (1967): *Whose Side Are We On?* In *Social Problems*, 14.
- Boorstin, Daniel J. (1963): *The Image*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Cissin, I. H. és W. B. Clark (1962): *The Methodological Challenge of Disaster Research*. In *Man and Society in Disaster*. G. W. Baker és D. W. Chapman (szerk.). New York: Basic Books.
- Clark, Kenneth B. és James Barker (1965): *The Zoot Effect in Personality: A Race Riot Participant*. In *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 40.
- Cohen, Stanley (1971): *Directions for Research on Adolescent Violence and Vandalism*. In *British Journal of Criminology*, 11.
- Frayn, Michael (1966): *The Tin Men*. London: Fontana Books.
- Greene, Graham (1988): *A brightoni szikla*. (Brighton Rock.) (Debreczeni Júlia ford.) Európa Könyvkiadó.
- Halloran, James D. és mások (1970): *Demonstrations and Communications: A Case Study*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Jacobs, Norman (1965): *The Phantom Slasher of Taipei: Mass Hysteria in a Non-Western Society*. In *Social Problems*, 12.
- Knopf, Terry Ann (1969): *Sniping – A New Pattern of Violence?* In *Transaction*.
- Knopf, Terry Ann (1970): *Media Myths on Violence*. In *Columbia Journalism Review*.
- Lang, Kurt és Gladys Lang (1953): *The Unique Perspective of Television and its Effect: A Pilot Study*. In *American Sociological Review*, 18.
- Laurie, Peter (1965): *The Teenage Revolution*. London: Anthony Blond.
- Lemert, Edwin M. (1951): *Social Pathology*. New York: McGraw Hill.
- Rock, Paul és Stanley Cohen (1970): *The Teddy Boy*. In *The Age of Affluence: 1951–1964*. V. Bogdanor és R. Skidelsky (szerk.). London: Macmillan.
- Turner, Ralph H. és Samuel J. Surace (1956): *Zoot Suiters and Mexicans: Symbols in Crowd Behaviour*. In *American Journal of Sociology*, 62.
- Yablonsky, Lewis (1962): *The Violent Gang*. New York: Free Press.